

Complexnummer: 529714

Smallepad 5
3811 MG Amersfoort
Postbus 1600
3800 BP Amersfoort
www.cultureelerfgoed.nl

T 033 421 74 56
E info@cultureelerfgoed.nl

Complexnaam

Deelen/Vrijland-Noord

Aantal *Monumentnummers van complexonderdelen*
complexonderdelen

23 529715, 529716, 529717, 529718, 529719, 529720, 529721, 529722, 529723, 529724, 529725, 529726,
529727, 529728, 529729, 529730, 529731, 529732, 529733, 529734, 529735, 529736, 529737

Woonplaats

Arnhem

Gemeente

Arnhem

Provincie

Gelderland

Locatie van het hoofdobject

Arnhem, Deelen/Vrijland-Noord

Complexomschrijving

Omschrijving van het complex

Complex van een TECHNISCH EN FACILITAIR CENTRUM VRIJLAND-NOORD ten dienste van vliegtuigen, onderdeel van Vliegveld Deelen, bestaande uit:

TERREIN met AANLEG

Gebouw I A - VLIEGTUIGHANGAR JUNKERSHALLE

Gebouw IV A - VLIEGTUIGHANGAR

Gebouw 1 - SCHUUR

Gebouw 2 - MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE

Gebouw 3 - MILITAIR ADMINISTRATIEGEBOUW

Gebouw 4 - EXPEDITIEGEBOUW

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Datum van downloaden 03 oktober 2024

Gebouw 5 - MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE

Gebouw 7 - KANTINE EN ONTSPANNINGSGEBOUW

Gebouw 8 - MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE

Gebouw 9 - MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE

Gebouw 10 - MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE

Gebouw 11 - MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE

Gebouw 12 - MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE

Gebouw 13 - MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE

Gebouw 14 - KETELHUIS MET KOLENOSLAG

Gebouw 15 - TRANSFORMATORHUIS / ELEKTRICITEITSHUIS

Gebouw 15a - TRANSFORMATORHUIS / ELEKTRICITEITSHUIS

Gebouw 18 - LEGERINGSBARAK

Gebouw 19 - MILITAIR GEBOUW

Gebouw 20 - MILITAIR GEBOUW

Gebouw 21 - BUNKER

Gebouw P 4 - SCHUUR

\t

Het vierde gebouwencomplex van Fliegerhorst Deelen kwam tot stand op de gronden behorend tot de voormalige ontginningsboerderij Vrijland, met name op het noordelijk deel daarvan - vandaar de huidige naam Vrijland-Noord. Vrijland-Noord is in hoofdzaak gebouwd in de relatief korte periode februari tot mei 1941, ondanks het feit dat hier van veel 'Sonderbau' sprake was. In de Duitse tijd was Vrijland-Noord bekend onder de prozaïsche naam 'Die Werft'; het dicht tegen het eigenlijke vliegeterrein gelegen complex werd als het technisch hart van de luchthaven gebouwd en omvatte tal van mechanisch- en materiaaltechnische disciplines. De functies van vele gebouwen hadden dan ook direct of indirect betrekking op onderhoud en reparatie van vliegtuigen. Ook waren er behuizingen voor gerelateerde functies, zoals de boordradiomontage, de montage van boordwapens en de parachutevouwerij; uiteraard omvatte Vrijland-Noord ook diverse magazijnen. Vrijland-Noord kwam tot stand binnen de rechthoekige lanen- en veldenstructuur van het bestaande en reeds eerder gevorderde, uit de jaren '20 en '30 van de 20e eeuw daterende kloostercomplex van de Engelse 'St. Joseph's Foreign Missionary Society', dat op zijn beurt in zogenoemde paviljoenstructuur was gerealiseerd op de 19e-eeuwse ontginningen van Vrijland. De inpassing in deze - in het bijzonder in de noordelijke helft van het terrein - sterk geometrische ruimtelijke structuur - ook het kloostercomplex voegde zich hiernaar - vergde een totaal andere insteek dan die van de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

drie eerdere kampen, en Noord-Vrijland is dan ook 'overzichtelijk' ingericht, met ordelijk en haaks op de lanen en haaks op elkaar gesitueerde gebouwen op onderling ook nog relatief grote afstand. Het feit dat zo nadrukkelijk rekening is gehouden met de bestaande en sterk van de andere locaties afwijkende ruimtelijke structuur, onderstreept op uitzonderlijke wijze de betekenis die camouflage had bij de totstandkoming van het vliegveld en de kampementen. De bebouwing omvatte een flink aantal 'Sonderbau' van verschillend uiterlijk en van sterk verschillend formaat - maar op overwegend rechthoekige plattegronden. Een aantal panden vertoont kenmerken van landelijk bouwen in traditionalistische trant - maar dan wel met schervrije plaatijzeren luiken - en was op die wijze gecamoufleerd. Behalve gebouwen onder zadeldak en onder daken met wolfseind of (ingezwenkte) schilddaken, werden er twee verschillende hangars opgetrokken. De ene was van het zogenoemde Hobagtype, de andere - de enige op Vrijland-Noord nog bestaande Duitse hangar - was een zogenoemde 'Junkershalle', genoemd naar de ontwerpfirma: vliegtuigbouwer Junkers. Deze hal wordt gedekt door een brede boogsegmentvormige overkapping en is links en rechts voorzien van uitbouwen; hij was de belangrijkste hangar van 'Fliegerhorst Deelen' en stond bekend als de 'Werfthalle'. De meeste panden zijn traditionalistisch van stijl, met slechts 'noodzakelijke' moderne details, zoals schervrije twee centimeter dikke plaatstalen luiken, gewapend betonnen plafonds en soms ook kelders of souterrains. Karakteristiek zijn het circa 50 cm dikke muurwerk ('Feltmäßig verstärkt') van het merendeel van de gebouwen en de met pannen gedekte, al dan niet afgewolfde zadeldaken en schilddaken, die meest worden gedragen door houten kapconstructies op basis van spanten en sporen. De plaatstalen luiken zijn meestal slechts aan één zijde van beschildering in (zandloper- of) lijstpatroon voorzien; de andere kant, die in gesloten toestand naar buiten is gekeerd, is gewoonlijk effen groen. Na de oorlog zijn de gebouwen opnieuw benut - gewoonlijk in een functie die aansloot bij de oorspronkelijke - en zijn ook de zolders van enige gebouwen ingericht. Hiertoe zijn onder meer voorzieningen verbeterd en werden op zolderniveau langgerekte dakkapellen aangebracht. Vaak zijn tevens de plafonds verlaagd, is een gedeelte van ramen, deuren en houten trappen vernieuwd of gewijzigd, en is de technische infrastructuur vervangen. De ruimtelijke indeling - behalve die van de meeste zolders - bleef meestal intact, al hebben hier en daar wel wat toevoegingen plaatsgevonden. Verder heeft al zeer kort na de oorlog verdichting van de bebouwing plaatsgehad: er zijn onder meer enkele grotendeels ijzeren hangars en ook enige bakstenen panden bijgebouwd. Van deze laatste zijn er op Vrijland-Noord enkele in twee bouwlagen uitgevoerd. De laatste jaren hebben meer en meer gebouwen hun operationele militaire bestemming verloren en in enkele gevallen heeft dit tot snelle degradatie ervan geleid, met name in het geval van de Junkershalle.

Naast de hierna afzonderlijk beschreven gebouwen omvat Vrijland-Noord verder onder meer de grote Hangar H2 (ten oosten van Hangar 1 - de Junkershalle), een aantal na de oorlog gebouwde bakstenen barakken (zoals de nummers 23, 24, 22, 29 en 30), het woonhuis 17 (ongeveer halverwege aan de zuidzijde van de noordelijke oost-west gerichte weg) en een aantal bluswaterbunkers (zoals G7 iets ten oosten van gebouw 5, en G8 iets ten zuidwesten van gebouw 8). Tot slot van deze niet uitputtende opsomming telt het terrein enkele platforms en opstelplaatsen voor vlieg- en voertuigen en vele betonnen omheiningpalen met recent prikkeldraad of andere vormen van afrastering. Na de oorlog werd een krappe helft van het terrein - in hoofdzaak in het zuidelijke deel - opnieuw in particuliere hand gegeven en werd de bestaande boerderij ter plaatse weer in gebruik genomen. Het zuidoostelijk deel met de vroegere hoofdingang van het vliegveld en ook de voormalige kloostergebouwen werden eerst weer betrokken door de eigenaren, maar in 1957 vertrok de congregatie en kwam het in handen van defensie, en tot op de dag van vandaag zijn de gebouwen onderkomens voor militaire functies. Met de splitsing in de jaren '50 werd een onderscheid tussen Vrijland-Noord - het beschermde complex - en overig Vrijland een feit.

Waardering van het complex

Complex van een technisch en facilitair centrum ten dienste van vliegtuigen, van algemeen belang als relatief gaaf onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog en in beperkte mate ook nog enkele jaren daarna stammend en hoofdzakelijk door de Duitse bezetter opgezet groot militair vliegveld, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, historisch-geografische, techniekhistorische,

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op lokale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de in het concept verwerkte, reeds eerder in het artefactiële landschap aanwezige elementen, uit de relictten van technische innovatie, uit de aan de vooraf bestaande schaakbordstructuur aangepaste en tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Monumentnummer*: 529715

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/29

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Omschrijving

TERREIN met AANLEG. De bodem van Vrijland-Noord en omgeving bestaat uit zand en maakt deel uit van een relatief vlak deel in de door gletscherijs opgestuwde zuidelijke Veluwe. Vrijland(-Noord) is gelegen aan de noordzijde van de langs de zuidzijde van de Kemperberg globaal oost-west lopende kaarsrechte Koningsweg, die in rudimentaire vorm zou dateren uit het laatste kwart van de 17e eeuw - de tijd dat stadhouder Willem III koning van Engeland was. De Koningsweg is nog steeds als een belangrijke verbinding en als een ruimtelijk structurerend element aanwezig, mede doordat hij als ontginnings- en nederzettingsbasis fungeerde. Oostelijk van de Kemperberg werden vanaf het midden van de 19e eeuw aan weerszijden van de Koningsweg, met name op gronden van de lokale adel en / of grootgrondbezitters, ontginningslandgoederen gesticht met daarop (pacht)boerderijen, waaronder ook het particuliere Vrijland. Vrijland was al vroeg scherp 'afgetekend' in het landschap op het vrijwel rechthoekige, ca. 800 x 500 m grote terrein tussen de Koningsweg (z), de hiermee evenwijdig gerooide achtergrens van de ontginningen (n), de Oost-Vrijlandweg (nu Hoenderloseweg) (o), de West Vrijlandweg (grens met de ontginning 'Petersburg') (w). In de praktijk bleek het boeren op de schrale Veluwegronden niet gemakkelijk en al spoedig werd de bosbouw dominant en bleven slechts op vrij beperkte schaal akkers en weiden in het gebied in gebruik, en dan met name in de nabijheid van de boerderijen. Als nevenverschijnsel van de bosbouw verscheen een net van onverharde, elkaar overwegend rechthoekig kruisende boslanen in het gebied ten noorden van de Koningsweg, een ontwikkeling die goed te volgen is op topografische kaarten uit de jaren ca. 1870-1930. In het geval van Vrijland werd het terrein vanaf 1871 door een houthandelaar ingericht met een ten dele symmetrisch en - vooral in de noordelijke helft - voor een belangrijk deel tevens (vrijwel) haaks op elkaar staande lanen. Deze meestal kaarsrechte lanen, beplant met hoog opgaand loofhout, omsloten enige tientallen percelen productiebos en akkerland, vormden zowel in het veld als in het kaartbeeld en later vooral ook vanuit de lucht en op luchtfoto's een 'niet te missen' schaakbordpatroon. De boslanen bleven onverhard, de centrale noord-zuid en oost-west lopende

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

assen uitgezonderd. Inmiddels was het terrein in 1897 alsnog overgegaan in handen van een adellijke eigenaar, Baron Van Heeckeren van Enghuizen, die er een ruim landhuis liet optrekken. Dit in vergrote vorm nog bestaande witte huis ligt aan de zuidzijde van Vrijland langs de Koningsweg. Ruim 20 jaar later kwam Vrijland opnieuw in de verkoop en ditmaal kwam het in handen van de Engelse rooms-katholieke congregatie 'St. Joseph's Foreign Missionary Society, Trustees Cardinal Vaughan and others' - een brede vakopleiding voor missionarissen. Een deel van het toenmalige Vrijland - en met name het zuidwestelijk deel - werd in de jaren 1924-1928 onder leiding van architect A. Vosman bebouwd met een kapel en met enige vrijstaande kloostergebouwen, die zich merendeels goed voegden in het bestaande lanenstelsel. In 1934 werd de villa uitgebreid, en verder werden meer en meer bospercelen gerooid om ruimte bieden voor oefening in akkerbouw en veeteelt op schrale gronden. Het kaartbeeld en de veldaanblik zijn in de eerste helft van de 20e eeuw dan ook sterk gewijzigd: rond 1930 was in het noordelijk deel van Vrijland buiten de boslanen amper meer opgaande begroeiing aanwezig; en opmerkelijk genoeg is er ook een duidelijk reliëf ontstaan: een deel van de agrarische gronden is enige tientallen centimeters afgezand. (Een datering hiervoor is overigens niet bekend en valt ook niet uit de topografische kaart af te leiden). In de nazomer van 1940 werden de eerste Duitsers in de gebouwen gelegerd van wat inmiddels Oud-Vrijland was gaan heten en vanaf 1941 werd het hele bestaande complex gevorderd door de Luftwaffe. De kapel werd bioscoopzaal, de andere gebouwen werden als onderkomen van het vliegveldcommando benut, en in de loop van het jaar werden - met name in het noordwestelijk deel van Vrijland - het gebied van het in de voorafgaande jaren grotendeels gerooid productiebos - verscheidene gebouwen opgetrokken, die deel zouden gaan uitmaken van het technische hart van Deelen: 'die Werft'. Bovendien werd de hoofdingang van het vliegveld op Vrijland gebouwd: het nog bestaande pand op de hoek van de Koningsweg en de huidige Hoenderloseweg. Het aanwezige lanenstelsel en ook de erbinen liggende percelen agrarische gronden werden hierbij 'gerespecteerd' - of liever: vanuit strategische motieven gehandhaafd, daar ze uitstekend als camouflage van de merendeels als boerderijen uitgedoste werkplaatsen en onderkomens konden dienen. Zonder morfologisch belangrijke wijzigingen te ondergaan kreeg het noordwestelijk deel van Vrijland aldus binnen zeer korte tijd, functioneel beschouwd, een geheel ander karakter. Zelfs het lanennetwerk werd niet noemenswaardig veranderd, zij het dat er opstelplaatsen voor (rollend) materieel en vliegtuigen moesten worden gerealiseerd. Wel werd een aantal verbindingen op het terrein nader verhard met 'typisch Nederlands' baksteenklinkerwerk, dat in verschillende patronen werd gelegd, terwijl de paadjes naar en rond de gebouwen op het terrein met 30 x 30 cm betontegels werden belegd. Verder werd het rechthoekige terrein geheel door in beton en draad uitgevoerde paal- en hekwerken omsloten. Vermoedelijk mede uit oogpunt van camouflage is een duidelijke, uit de Duitse tijd stammende, versteende centrale appèlplaats nauwelijks aan te wijzen, maar het op de kaart van omstreeks 1955 groene middenterrein tussen de zuidelijke en de centrale oost-west gerichte wegen bood hiervoor wellicht gelegenheid, maar eventueel ook de opstelplaats ten oosten van de bebouwing.

Zowel het patroon van wegen en paden als een deel van het oude verhardingsmateriaal is nog in het veld aanwezig of herkenbaar, terwijl vooral de in eerste aanleg uit het derde en vierde kwart van de 19e eeuw daterende, in rechthoekig geometrisch patroon uitgevoerde inrichting nog tot in detail aanwezig of herkenbaar is. Een belangrijk deel van de lanen is nog over volle lengte aanwezig en strekt zich uit van de Koningsweg tot aan de in de Tweede Wereldoorlog langs de noordgrens van Vrijland aangelegde rolbaan, en van de huidige Hoenderloseweg tot de huidige westelijke toegangsweg tot het terrein, terwijl ook een deel van de bos-, weide- en akkerpercelen nog aanwezig is. Een deel van de hoofdverbindingen is inmiddels voorzien van een asfaltslijtlaag, maar de kleinere wegen en de paden verkeren nog in een toestand die aan die van 1940 herinnert. Zo zijn er bij de meeste gebouwen betontegelpaden aanwezig, terwijl een groot deel van Vrijland het zelfs nog moet doen met onverharde boslanen. Ook van de in de oorlog aangelegde omheining zijn gedeelten van de paalwerken nog min of meer intact.

Bij de inrichting van het noordelijk deel van 'die Werft' werd doelbewust gebruik gemaakt van de bestaande vakkenstructuur en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

werden de gebouwen keurig in het gelid binnen de vakken opgericht, vrijwel zonder uitzondering in de nabijheid van een van de lanen. Dit betekende niet alleen dat ze enigszins gecamoufleerd werden door de bomen, maar ook dat de desbetreffende vakken open bleven en een al dan niet geënceneerde agrarische functie konden houden. Ondanks het feit dat de gebouwen ordelijk werden gepositioneerd maakte hun concrete situering echter toch een ad hoc indruk. Ze werden op verschillende afstanden van de lanen geplaatst, met de daknok in verschillende richtingen, en ook waren ze verschillend van plattegrond en volume. De gebouwen werden zodanig uitgevoerd dat ze door hun dakvorm, beschilderde luiken, bijgebouwen en erven voor inheemse boerderijen konden doorgaan. De verschillend uitgevoerde dakvormen - er werden vooral zadeldaken, wolfsdaken en schilddaken toegepast - en de niet uniforme kleurstelling van de pannendeckking zorgden voor bouwwerkgebonden camouflage van deze - objectief gezien - 'opmerkelijk' gesitueerde militaire nederzetting. De rond 1945 en later toegevoegde gebouwen en hangars brachten uiteraard wel verdichting van het bebouwingsbeeld, maar van een aantasting van het karakter van Vrijland-Noord was hierbij niet of nauwelijks sprake.

Vele voor functionele doeleinden en / of als onderdeel van camouflage op het kamp tot stand gebrachte artefacten zijn nog in het terrein herkenbaar of zo goed als ongeschonden aanwezig. Het betreft hier uiteraard in de eerste plaats de gebouwen, maar onder meer ook de als onderdeel van erfinrichting tot stand gekomen tegelpaadjes vormen nog markante facetten van de uit 1940 daterende detailinrichting van Vrijland-Noord.

Het ketelhuis, gebouw 14, was - samen met andere op verschillende kampementen van Vliegveld Deelen - het hart van een der eerste wijkverwarmingssystemen in Nederland. Het kamp is hertoe ondergronds voorzien van een netwerk van verwarmingsleidingen, waarvan op enige plaatsen de putdeksels en leidinggoten zichtbaar zijn. Additionele verwarming kon op locatie plaatsvinden via normale kachels of haarden. De elektriciteitsdistributie vond plaats vanuit het noordelijk van de huidige ingang gelegen transformatorhuis (15); vermoedelijk vond het stroomtransport naar de gebruiker - anders dan tegenwoordig gebruikelijk is - integraal bovengronds plaats. Voor wat betreft (afval)waterlozing werd het septicsysteem gehanteerd: via een buizenstelsel met overloop- en bezinkputten, dat was uitgevoerd in gietijzer, grespijp, metselwerk en beton, werd voor elk gebouw een afzonderlijke afvoer aangelegd. Het kamp omvatte verder een aantal bluswaterbunkers - ondergronds, om ook beschikbaar te zijn bij vorst.

De verschillende oorspronkelijk ondergrondse systemen zijn in meer of minder complete en originele vorm nog aanwezig en deels nog operationeel; van de bluswaterbunkers zijn er enkele nog goed herkenbaar, met water gevuld en dus bruikbaar. Het elektriciteitsnet is - op het trafohuis na - na de oorlog vervangen; hier en daar resteert nog wel schakel- en bevestigingsmateriaal dat uit de bouwtijd zou kunnen stammen.

Waardering

TERREIN met AANLEG van Vrijland-Noord, van algemeen belang als relatief gaaf onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter opgezet groot militair vliegveld, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, historisch-geografische, techniekhistorische, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de overwegend op lokale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de in het concept verwerkte, deels reeds in het landschap aanwezige en deels daarop geïnspireerde elementen, uit de handhaving van het authentieke beloop en de ten dele dito uitvoering van wegen en paden, uit de quasi-agrarische functies van de bebouwing en de gehandhaafde en quasi-agrarische gronden binnen de bospercelen, uit de relictten van technische innovatie - in dan het bijzonder die van het leidingennetwerk en van de constructietechniek - uit de binnen een eeuw eerder planmatig tot stand gekomen extensief-agrarische, landelijke schaakbordpatroon ingepaste militaire nederzettingsstructuur, waarin tot in detaillering doorgevoerde camouflage voorkomt, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Open verdedigingswerk

Functie

Monumentnummer*: 529716

Status rijksmonument
Inschrijving register* 12 juli 2010
Kadaster deel/nr 82927/111

Woonplaats* Arnhem
Gemeente* Arnhem
Provincie* Gelderland

Locatiennaam Arnhem
Locatieomschrijving Deelen/Vrijland-Noord

Kadastrale gemeente* Arnhem
Sectie* A
Kadastraal object*
Appartement aanduiding
Grondperceel 1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw I A ligt vrijstaand ten oosten van de toegangsweg tot Vrijland-Noord en aan de noordwestzijde van de centrale oost-west weg, globaal tussen de gebouwen 15(a) en 8. Het grote bouwwerk met zijn segmentboogvormige dak strekt zich met de grootste lengte uit van oost naar west en deze lengte staat loodrecht op de huidige toegangsweg. Gebouw I A is een in 1941 tot stand gekomen, relatief grote vliegtuighangar en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-45, op mesoniveau van een ijl complex van in rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en maakt hierin op microniveau deel uit van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden. De hangar, het enige nog op Vrijland-Noord bestaande exemplaar uit de Duitse bezettingsperiode - is een zogenoemde 'Junkershalle', genoemd naar de ontwerpfirma: vliegtuigbouwer Junkers. Bijzonder aan het systeem van Junkers is niet alleen de vorm van hun hallen, maar vooral de wijze van constructie: de als grote schakels of segmenten uitgevoerde spanten konden per vrachtauto of met de trein worden aangevoerd, ter plaatse worden geassembleerd en zonder kraan worden opgericht en gestabiliseerd, waarna een hal kon worden afgemonteerd en eventueel ook worden voorzien van aanbouwen. De Junkershalle was in de Duitse tijd de belangrijkste hangar van de 'Fliegerhorst Deelen' en stond bekend als de 'Werfthalle'. Na de oorlog werd de Junkershalle, een op Europese schaal inmiddels schaars type, in dezelfde functie hergebruikt. Maar enkele jaren voor de eeuwwisseling heeft het gebouw zijn functie verloren en werd het aan zijn lot overgelaten, wat tot een snelle degradatie van vooral de beide aanbouwen ervan heeft geleid.

Omschrijving

Grote VLIEGTUIGHANGAR voor reparatiedoeleinden op overwegend rechthoekige plattegrond (ruwweg 50 x 60 m beslaand) en grotendeels gedekt door een met bitumineus materiaal bedekt en als boogsegment uitgevoerd dak; aan de noord-, zuid- en westzijde

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

over de volle lengte en breedte van de hangar in ca. 50 cm dik muurwerk uitgevoerde bakstenen aanbouwen onder flauw hellende lessenaardaken. De oostelijke gevel / hoofdgevel is voorzien van een zestal grote rechthoekige metalen deuren, boven en onder in rails rollend, met hierboven (in de verder door metalen platen gesloten geveltop) een tussen de deuren en de daklijst uitgespaard, eenmaal getrappt licht, waarvan de glazen in verticale metalen roeden zijn gevat. De bovenrails zijn door middel van ijzeren portalen tot buiten de segmentboog verlengd. Links en rechts van de deuren metselwerk met in de aanbouwen twee vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven vierruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beide beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met in groen en wit geschilderd lijstmotief. De westgevel wordt op de begane grond geheel ingenomen door de bakstenen aanbouw; hierboven bevindt zich een met dat in de oostgevel vergelijkbaar licht. De onderkelderde aanbouw is op zijn beurt links voorzien van een kleine aanbouw met stroomvoorziening en telt verder 15 vensteropeningen onder rollaag en met bakstenen lekdorpels, waarvan er enkele later zijn gebruikt voor de montage van luchtkanalen; de overige (12) bevatten dubbele houten ramen in zesruitsverdeling. Ongeveer onder twee van de hergebruikte vensters (3e en 4e van rechts) een bakstenen trap naar kelderniveau. Verder is er een tweetal brede getoogde toegangsopeningen onder hanenkam, waarin verticaal beplankte houten deuren met deels gebogen gehengen. In de noordgevel van de aanbouw een vermoedelijk later ingebrachte toegangsopening onder betonnen latei met grote houten deur. Op het dak van de westelijke aanbouw een tweetal bakstenen schoorstenen. De zuidgevel (van de zuidelijke, slechts met een 'vouw' in het dak in de hal overgaande aanbouw) bevat ongeveer in het midden een vergelijkbare toegangsopening en verder links en rechts hiervan zes vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven vierruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, alle beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met in groen en wit geschilderd lijstmotief; de korte westgevel telt vier relatief kleine vensters met dubbele vierruits ramen. In de oksel van westelijke en zuidelijke aanbouw is later een kleine bakstenen ruimte met dubbele deuren bijgebouwd. De dito noordgevel is voorzien van vergelijkbare vensteropeningen, maar mist een toegangsopening. De westelijke gevel van deze aanbouw bevat links een getoogde en rechts een rechthoekige toegang met bovenlicht en verticaal in vijven verdeeld raam, beide met in visgraatmotief beplankte deur; asymmetrisch tussen deze twee een vensteropening onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven een vierruits valraam en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, en beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met in groen en wit geschilderd lijstmotief. Op het dak een bakstenen schoorsteen. Het interieur bestaat in de eerste plaats uit een grote ongedeelde en ongeveer vierkante centrale ruimte die wordt overspannen door een uit een viertal uit profielijzeren vakwerksegmenten samengestelde boogspanten, op ongeveer 10 meter uiteen geplaatst en onderling enige malen verbonden door middel van vakwerkliggers. Hier bovenop is regelwerk aangebracht dat een houten beschot draagt, waarop de feitelijke dakbedekking is aangebracht. De spanten gaan op in de binnenmuren van de noordelijke en zuidelijke aanbouwen en vinden uiteindelijk steun in profielijzeren en betonnen of bakstenen constructies in respectievelijk onder die aanbouwen. De daken van de drie aanbouwen worden en werden gedragen door houten spantsystemen, maar een groot deel hiervan is inmiddels ingestort. Ondanks dat is een belangrijk deel van het interieur redelijk intact en bevat het voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, zoals een deel van het verwarmingssysteem, tegelwerk, deuren, deurposten en geschilderde lambriseringen.

Waardering

VLIEGTUIGHANGAR, van algemeen belang als zeer zeldzaam en goed herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, technisch-historische, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de toepassing van materialen en (prefab)technieken in een voor die tijd nieuwe en gepatenteerde vorm, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de reeds vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen - althans voor zover dat in de drie grote

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegevens voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

aanbouwen van het hoofdvolume redelijkerwijs mogelijk was - tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 529717

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/115

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw IV A ligt vrijstaand, direct aan de zuidzijde van de centrale oost-west lopende weg op Vrijland-Noord, globaal tussen de gebouwen 5 en 7. Het bouwwerk met zijn segmentboogvormige dak strekt zich met de grootste lengte uit van oost naar west en is dus evenwijdig met de weg geplaatst. Gebouw IV A is een rond 1945 tot stand gekomen middelgrote vliegtuighangar en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-45, op mesoniveau van een ijl complex van in rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en maakt hierin op microniveau deel uit van enige in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden.

Omschrijving

Middelgrote, ruwweg 20 x 40 m beslaande VLIEGTUIGHANGAR op rechthoekige plattegrond en grotendeels gedekt door een als boogsegment uitgevoerd dak met gebogen verzinkte ijzeren golfplaat, waarin ter weerszijden vanaf ongeveer één meter boven het maaiveld een circa 0,75 meter hoge vensterstrook met in smalle metalen sponningen geplaatst glas is aangebracht. De westelijke gevel / hoofdgevel wordt grotendeels bepaald door een viertal grote rechthoekige deuren met vergelijkbare metalen golfplaten, boven en onder in rails rollend. De rest van de gevel, naast en boven de deuren, eveneens in vergelijkbare metalen golfplaat uitgevoerd. De bovenrails zijn aan weerszijden door middel van diagonaal geplaatste ijzeren portalen tot buiten de segmentboogvormige gevel verlengd. De oostgevel is vergelijkbaar uitgevoerd. De 'noord- en zuidgevels' worden voor het grootste deel bepaald door het gebogen golfplaten wandsysteem en de hierin op ongeveer een meter van maaiveldniveau opgenomen vensterstrook. Het interieur bestaat uit een ongedeelde rechthoekige ruimte, die wordt overspannen door zeven of acht, op ongeveer 5 meter uiteen geplaatste en uit grotendeels aaneengelaste - en kennelijk vooraf gefabriceerde - vakwerksegmenten samengestelde boogspanten, die onderling zijn

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

verbonden door middel van aangeboute vakwerkliggers. Hier bovenop zijn de verzinkte ijzeren golfplaten aangebracht die de feitelijke dakbedekking zijn. De relatief lichte spanten zijn onderin iets verwijd en zijn op maaiveldniveau op betonnen neuten gemonteerd. De roldeuren zijn aan de binnenzijde voorzien van kruislingse trekstangen om de stabiliteit te vergroten.

Waardering

VLIEGTUIGHANGAR, van algemeen belang als zeldzaam en herkenbaar, en van kort na de Tweede Wereldoorlog stammend onderdeel van een in de oorlog door de Duitsers als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, technisch-historische, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de toepassing van materialen en (prefab)technieken, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de reeds vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur, en uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529718

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/119

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 1 ligt vrijstaand aan de oostzijde van de toegangsweg tot Vrijland-Noord, direct ten westen van gebouw I A, de zogenoemde 'Junkershalle'. Het relatief lange en smalle bouwwerk strekt zich uit van noord naar zuid en loopt evenwijdig met die weg. Gebouw 1 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen militair gebouw met technische functie en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaagse bakstenen SCHUUR op enige tientallen meters lange en relatief smalle rechthoekige plattegrond, en gedekt door een flauw achterwaarts hellend dak met kort overstek dat aan de voorzijde rust op houten korbelen. De schuur is in ongeveer tien door muurdammen gescheiden traveeën verdeeld; de eerste en de tweede travee van links zijn voorzien van dubbele houten naar buiten openslaande opgeklampte deuren. De derde en de vierde travee zijn, op een venster in de vierde na, door bakstenen muurwerk gesloten; de vijfde en de zesde zijn open; de zesde bevat met die van 1 en 2 vergelijkbare deuren, en bevat binnen een aantal afzonderlijke, grotere en kleinere ruimten. De traveeën zeven en acht zijn gesloten met houten planken. De achtergevel en de beide zijgevels zijn blind uitgevoerd. Het interieur bestaat uit enkele smalle ruimten, die zich over meerdere traveeën uitstrekken en het dak bestaat uit door enige balkjes gedragen houten delen.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

SCHUUR, van algemeen belang als goed herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 529719

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/122

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 2 ligt vrijstaand in een gazon tussen de nummers 15 en 18, aan de zuidzijde van de noordelijke weg op Vrijland-Noord. De daknok strekt zich uit van oost naar west en loopt evenwijdig met die weg. Gebouw 2 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen militair gebouw met technische functie - mogelijk magazijn - en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags, relatief groot, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd, bakstenen MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE, op een overwegend rechthoekige plattegrond, gedekt door een met grauwe betonnen pannen belegd en aan beide kopse zijden afgewolfd zadeldak. Links in zuidelijke langsgewel een onder verlengd dakschild gebrachte aanbouw. De kopse westgevel / hoofdgevel met links één en rechts twee vensteropeningen onder rollaag, met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, en onder het kalf plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief; hiertussen een getoogde toegangsoening met in vieren verdeeld bovenlicht en een groen geschilderde lattendeur en rechts de zijgevel van de aanbouw. Op zolderverdiepingniveau drie vensters met naar binnen opende dubbele in vieren verdeelde ramen. Oostelijke kopgevel symmetrisch, met vier vensteropeningen onder rollaag, met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, maar zonder luiken; en op zolderverdiepingniveau drie vensters met naar binnen opende dubbele in vieren verdeelde ramen. Zuidelijke langsgewel met negen vensteropeningen onder rollaag, met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, en onder het

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

kalf plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief. Links hiervan de aanbouw, met in de oostelijke zijgevel een getoogd venster en in de zuidelijke een klein venster met draairamen en luiken. De noordelijke langsegevel met van links naar rechts drie vier en twee vergelijkbare vensters, onderbroken door drie toegangsopeningen. De linker getoogd, voorzien van houten lattendeur en vermoedelijk later ingebracht; de tweede bestaat uit een later ingebrachte hoge en brede toegang met rolluik en de rechter is een toegang onder rollaag met verdeeld bovenlicht en houten deur. Mastgoten; wit geschilderde windveren. Het interieur deels gemoderniseerd.

Waardering

MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE - mogelijk een magazijn, van algemeen belang als herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op lokale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529720

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/148

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw 3 ligt vrijstaand aan de westzijde van de oostelijke noord-zuid lopende laan op Vrijland-Noord, ongeveer ten oosten van gebouw 18. De daknok is oost-west gericht en staat haaks op de weg. Gebouw 3 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen administratiegebouw en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur in lineair verband geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd bakstenen MILITAIR ADMINISTRATIEGEBOUW op rechthoekige plattegrond en gedekt door een aan weerszijden afgewolfd, met grauwe gegolfde opnieuw verbeterde holle (Hollandse) pannen belegd zadeldak, met in beide langsvlakken een vensterstrook van een langgerekte dakkapel. In oostelijke kopgevel / hoofdgevel links een toegangsoening met twee treden en onder rollaag, waarin een houten deur onder een in vieren verdeeld bovenlicht, en rechts hiervan twee vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief. Op zolderverdiepingniveau drie venstertjes met in achten verdeelde raampjes. In de westelijke kopgevel rechts een vensteropening onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief, en links een dichtgemetselde toegangsoening. Centraal een relatief moderne toegangsoening met bovenlicht en een dito ijzeren trap naar zolderverdiepingniveau, alwaar eveneens een relatief moderne toegangsoening. Rechts en links hiervan vensteropeningen, waarvan

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

de linker semi-permanent dichtgezet en de rechter voorzien van een achtruits raampje. De beide langsevels elk met een elftal vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief. Mastgoten; wit geschilderde windveren. Het interieur is gemoderniseerd. Op zolderverdiepingniveau is de ruimtelijke indeling aangepast en zijn de spanten bekleed.

Waardering

MILITAIR ADMINISTRATIEGEBOUW, van algemeen belang als herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op locale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529721

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/152

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 4 ligt vrijstaand in het noordoostelijk kwadrant van de T-kruising van de oostelijke noord-zuid lopende en de noordelijke oost-west lopende weg op Vrijland-Noord. Het gebouw bestaat uit twee duidelijk van elkaar te onderscheiden bouwvolumes, waarvan het noordelijke en hoogste gedeelte wordt gekenmerkt door een breed overstek boven een laad- en losplaats en het lagere zuidelijke deel door twee getoogde inrijdeuren in de zuidgevel. De daknok strekt zich uit van noord naar zuid zowel voor wat het hoofdvolume betreft als voor het nevenvolume. Gebouw 4 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen expeditiegebouw en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur in lineair verband geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags, deels van souterrain voorzien en met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd, bakstenen EXPEDITIEGEBOUW op samengestelde plattegrond, voor wat beide volumes betreft gedekt door (aangepaste) schilddaken. Het hoge volume is belegd met gegolfde grauwe betonnen dakpannen, behalve aan de noordzijde; het noordelijk schild van het hoofdvolume en het zuidelijk en oostelijk dakschild van het nevenvolume zijn belegd met (gemengde) opnieuw verbeterde holle (Hollandse) pannen; het westelijk dakschild van het nevenvolume is belegd met betonnen pannen. Rondom voorzien van een rollaag op het niveau van de loswal, behalve de westgevel van het hoofdvolume. Mastgoten rondom.

Van het hoofdvolume is de westelijke langsgevel / hoofdgevel uitgevoerd met een zich over de volle breedte uitstrekkende, ongeveer

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

één meter hoge betonnen loswal, waarop - met bakstenen neuten - een zestal groen geschilderde vierkante houten standvinken is geplaatst, die een circa anderhalve meter overstekend dak dragen. De loswal is links toegankelijk via een relatief recent aangebrachte ijzeren trap (waaronder de oude is te zien) en rechts via een hellingbaan. Onder de overkapping van links naar rechts één, twee en weer twee vensteropeningen onder rollaag, elk met achtruits valraam en hiertussen - naast elkaar links - twee relatief recent dichtgemetselde toegangsopeningen en rechts een brede toegangsopening. De oostelijke langsgevel bevat op souterrainniveau drie vensters onder rollaag met plaatijzeren draairamen met roeden, en hierboven een achttal vensteropeningen onder rollaag en met achtruits valraam, waarvan de rechter vier met houten kalf en bakstenen lekdorpel, waarin boven deze vierruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende tweeruits draairamen. De noordelijke kopgevel bevat een vijftal met deze laatste vergelijkbare vensteropeningen en op souterrainniveau twee met de in de oostgevel vergelijkbare vensters. Het interieur bevat op loswalniveau een vrijwel onverdeelde ruimte onder een gewapend betonnen plafond, dat wordt gedragen door een drietal gewapend betonnen kolommen en dito liggers. Grijs geschilderde lambrisering en verder wit gesausde wanden en plafond. Op souterrainniveau een eveneens door gewapend betonnen kolommen en liggers gedragen plafond / vloer, maar hun dichtheid is hier groter en het verband hechter. Verder deels voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen, zoals binnenramen, trap, ribbelradiatoren en dikke 'diefijzers'.

Het iets lager uitgevoerde nevenvolume is op de hoek van de zuidelijke en de oostelijke gevel voorzien van twee bakstenen steunberen en bevat in de zuidelijke kopgevel rechts twee vrij grote getoogde toegangsopeningen onder rollaag, waarin dubbele plaatijzeren deuren; links hiervan een derde, iets in het gevelvlak terugliggende, getoogde toegangsopening onder hanenkam en voorzien van een houten deur. Links en rechts hiervan een vensteropening onder rollaag, met door roeden verdeeld achtruits valraam. Langs de voet van de westelijke langsgevel de hellingbaan naar de loswal en hierboven een drietal vergelijkbare vensters. De oostelijke langsgevel bevat links de bouwsporen van een grote dichtgemetselde toegangsopening; rechts hiervan een door middel van een ijzeren rooster beveiligd venster en vervolgens een getoogde toegangsopening met houten deur. De deur in de oostelijke langsgevel geeft via hellingbaan toegang tot souterrain.

Waardering

EXPEDITIEGEBOUW, van algemeen belang als herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op lokale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529722

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/157

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw 5 ligt vrijstaand tussen de gebouwen 8 en IV A, aan de zuidzijde van de centrale oost-west gerichte laan Vrijland-Noord. De daknok is oost-west gericht. Gebouw 5 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen militair gebouw met technische functie (motorwasserij) en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden. Aan de zuidzijde van het pand is later een eenvoudig hellend afdak bijgeplaatst.

Omschrijving

Eenvoudig, eenlaags, door een met overwegend grauwe gegolfde opnieuw verbeterde holle (Hollandse) pannen belegd en flauw hellend schilddak gedekt, bakstenen MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (motorwasserij) op vrijwel vierkante plattegrond. In de westelijke kopgevel / hoofdgevel een later gedeeltelijk dichtgemetselde, getoogde toegangsopening onder hanenkam, waarin dubbele naar buiten openslaande halve glazen deuren; relict van elektrisch schakelmateriaal rechts naast toegang; boven de toegang een moderne TL-balk. In de oostelijke kopgevel relatief hoog twee vensters onder rollaag, met naar buiten openslaande dubbele vierruits ramen en hieronder een tweetal ventilatieroosters. Zuidelijke langshevel voorzien van twee vergelijkbare vensters, maar dichtgezet, en hier is tevens het hellend afdak aangebouwd. Noordelijke langshevel blind. Mastgoten rondom. Interieur bevat resten van elektrische installatie; grijs geschilderde lambrisering en wit gepleisterde muren en betonnen plafond.

Waardering

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (motorwasserij), van algemeen belang als herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 529723

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/127

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw 7 ligt vrijstaand aan de westzijde van de oostelijke noord-zuid gerichte laan op Vrijland-Noord, ten noorden van nummer 9 en ten zuiden van nummer 3. De daknok strekt zich uit van west naar oost en loopt evenwijdig met de weg. Gebouw 7 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen militair gebouw met technische functie (radiomontage en -reparatie) en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur in lineair verband geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaagse, relatief lange en brede, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerde bakstenen MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (radiomontage en -reparatie), op overwegend rechthoekige plattegrond en gedekt door een met gemengde gegolfde opnieuw verbeterde holle (Hollandse) pannen belegd en aan beide kopse zijden afgewolfd zadeldak, met in het dakvlak van beide langsschilden vensterstroken van langgerekte dakkapellen. Ongeveer halverwege de oostgevel een onder verlengd dakschild gebrachte open aanbouw op drie steunberen. De oostelijke langsgewel / hoofdgevel bevat links drie en rechts vier vensteropeningen onder rollaag, waarvan de rechter met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele naar binnen openende vierruits houten draairamen, en beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met een in groen en wit geschilderd lijstmotief. Hiertussen de open aanbouw met links en rechts getoogde toegangsopeningen met dubbele houten deuren en met getoogde raampjes ertussen. De westelijke langsgewel bevat dertien vensteropeningen onder rollaag met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele naar binnen openende vierruits houten draairamen, beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

groen en wit geschilderd lijstmotief. In de zuidelijke kopgevel vier vergelijkbare vensters en op zolderverdiepingniveau twee getoogde venstertjes met achtruitsverdeling. De noordelijke kopgevel bevat zes vensters onder rollaag en voorzien van achtruits valramen. Zolderverdiepingniveau bereikbaar via een stalen trap en een relatief groot balkon met stalen balustrade en toegangsopening met dubbele houten deuren met in drieën verdeeld hoog glas. Mastgoten en wit geschilderde windveren.

Waardering

MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (radiomontage en -reparatie), van algemeen belang als relatief gaaf onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op locale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529724

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/130

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 8 ligt vrijstaand aan de zuidzijde van de centrale oost-west gerichte laan op Vrijland-Noord, ten westen van gebouw 5. De daknok strekt zich uit van noord naar zuid en staat haaks op de weg. Gebouw 8 is een in 1941 als 'Regelbau' tot stand gekomen militair gebouw met technische functie (motoronderhoud en -reparatie) en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur in lineair verband geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags, relatief lang en breed, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd bakstenen MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (motoronderhoud en -reparatie), op een overwegend rechthoekige plattegrond en gedekt door een met grauwe gegolfde opnieuw verbeterde holle (Hollandse) pannen belegd en aan beide kopse zijden afgewolfd zadeldak, met in de dakvlakken van beide langsschilden enige later ingebrachte rook- of ventilatiekanalen. Links aan de oostelijke langsgewel een onder verlengd dakschild gebrachte aanbouw. De symmetrische noordelijke kopgevel / hoofdgevel bevat centraal een later semi-permanent verkleinde en getoogde toegangsopening onder rollaag, waarin dubbele houten deuren, en links en rechts een vensteropeningen onder rollaag, met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen en beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken, effen groen geschilderd. Centraal op zolderverdiepingniveau een langgerekt venster, met door roeden in tien verdeeld vast raam en links en rechts een venstertje met naar binnen openende achtruits raampjes. Kopse zuidgevel met rechts een getoogde toegangsopening onder hanenkam, in vieren verdeeld bovenlicht en een bovenin glazen deur met verticale

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

roede. Links hiervan drie vensteropeningen onder rollaag, met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen en beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken, effen groen geschilderd. Op zolderverdiepingniveau drie venstertjes met naar binnen openende achtruits raampjes. De westelijke langsegevel bevat een elftal vensteropeningen onder rollaag, met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen en beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken, effen groen geschilderd; de noordelijke gevel twee maal vier vergelijkbare vensters, met hiertussen een getoogde toegangsopening met in vieren verdeeld bovenlicht en lattendeur; daarboven TL-verlichting. Geheel links de aanbouw, waarin een tweetal vensteropeningen met door roeden verdeelde draairamen en luiken. Mastgoten en wit geschilderde windveren.

Waardering

MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (motoronderhoud en -reparatie), van algemeen belang als goed herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op locale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529725

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/134

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 9 ligt vrijstaand aan de westzijde van de oostelijke noord-zuid gerichte laan op Vrijland-Noord, tussen de nummers 7 en 11. De daknok strekt zich uit van oost naar west en staat haaks op de weg. Gebouw 9 is een in 1941 als 'Regelbau' tot stand gekomen militair gebouw met technische functie (kabelopslag) en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur in lineair verband geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags, relatief breed, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd bakstenen MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (kabelopslag) op een overwegend rechthoekige plattegrond en gedekt door een met gemengde grauwe betonnen pannen belegd en aan beide kopse zijden afgewolfd zadeldak met in het zuidelijk langsvlak twee relatief recente metalen rookkanalen. Aan het westelijk einde van beide langsegevels een onder verlengd dakschild gebrachte aanbouw, niet symmetrisch uitgevoerd. De kopse oostgevel / hoofdgevel met links en rechts een venster onder rollaag en centraal een brede getoogde toegangsopening onder hanenkam, voorzien van deur met rinkeldeur. De kopse westgevel, niet symmetrisch voorzien van vijf vensteropeningen onder rollaag met achtruits valramen; de rechter twee bovendien met betonnen kalf, waarin onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen en plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief. In de noordelijke langsegevel acht gevelopeningen onder rollaag en voorzien van achtruits valramen en rechts hiervan een toegangsopening met getoogd, in vieren verdeeld bovenlicht. Rechts hiervan de uitbouw, waarin toegangsopening met dubbele deuren, horizontaal verdeeld met tweederde glas. De zuidelijke langsegevel met acht vensteropeningen onder rollaag met achtruits valraam en links hiervan vermoedelijk een negende gevelopening. Verder links de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

uitbouw met een vensteropening. Mastgoten. Het interieur deels gemoderniseerd. Er zijn voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen, zoals binnenramen en geschilderde lambrisering.

Waardering

MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (kabelopslag), van algemeen belang als relatief gaaf onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op locale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529726

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82927/142

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 10 ligt vrijstaand in de noordoostelijke oksel van de T-kruising van de zuidelijke oost-west gerichte laan en de toegangsweg tot Vrijland-Noord. Van de T-vormige plattegrond van gebouw 10 strekt de grootste daknoklengte zich parallel met de oost-west gerichte weg uit. Het gebouw bestaat uit twee duidelijk te onderscheiden bouwkundige eenheden, namelijk een noord-zuid gerichte massa en haaks daarop een iets langere dwarsvleugel. Gebouw 10 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen militair gebouw met technische functie (verfspuiterij) en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd bakstenen MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (verfspuiterij) op T-vormige plattegrond en gedekt door een aan drie zijden afgewolfd, met grauwe sneldekkannen belegd zadeldak, met in het noordelijk dakschild van de dwarsvleugel een kleine mogelijk later ingebrachte schoorsteen.

De noord-zuid gerichte massa bevat in de oostelijke langsgewel / hoofdgevel links drie en rechts twee vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beneden het kalf voorzien van groen geschilderde plaatstalen luiken, en hiertussen een getoogde toegangsopening met in vieren verdeeld bovenlicht, waarin een groene lattendeur. In de noordelijke kopgevel drie vergelijkbare vensters en rechts hiervan een bakstenen aanbouwtje onder lessenaarsdak. Op zolderverdiepingniveau twee kleine vensters met in vieren verdeelde dubbele ramen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

en groene luiken. In de zuidelijke kopgevel een relatief recent ingebrachte hoge brede roldeur; op zolderverdiepingniveau een toegangsopening met half glazen dubbele deuren en een stalen hijsbalk in H-profiel. De korte muren van de westgevel blind uitgevoerd.

De langere, met de daknok oost-west gerichte dwarsvleugel bevat in de beide langsgevels een vijftal vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beneden het kalf voorzien van groen geschilderde plaatstalen luiken. In de noordelijke langsgevel links hiervan een dichtgemetselde gevelopening; in de zuidelijke gevel spiegelbeeldig een getoogde toegangsopening met in vieren verdeeld bovenlicht, waarin een glasdeur. De kopse westgevel bevat een grote gevelopening die relatief modern is ingevuld met houten en trespa delen, ramen en een deur. Op zolderverdiepingniveau een tweetal vensters met zesruits ramen. Mastgoten rondom; wit geschilderde windveren. Het interieur is deels gemoderniseerd. Er zijn vele voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen, zoals deuren, door roeden verdeelde binnenramen, trap naar zolderverdiepingniveau en geschilderde lambrisering. Betonnen verdiepingsvloer. Later met plaatwerk beschoten houten spanten- en sporenkap.

Waardering

MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (verfspuiterij), van algemeen belang als goed herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op lokale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529727

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/104

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 11 ligt vrijstaand in de noordwestelijke oksel van de T-kruising van de zuidelijke oost-west gerichte laan en de oostelijke noordwaartse weg op Vrijland-Noord. De daknok strekt zich uit van west naar oost en loopt parallel met de oost-west gerichte weg. Gebouw 11 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen militair gebouw met technische functie (accuwerkplaats) en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur in lineair verband geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd bakstenen MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (accuwerkplaats) op een overwegend rechthoekige plattegrond en gedekt door een met gegolfde grauwe sneldekpannen belegd en aan beide kopsen zijden op een puntgevel eindigend zadeldak met in beide dakschilden twee kleine schoorstenen. Rechts aan de zuidelijke langsgewel een onder verlengd dakschild gebrachte aanbouw en links hiervan over de volle gevelbreedte een onder hetzelfde verlengde dakvlak gebrachte veranda. De veranda wordt gedragen door een zestal sierlijk gesneden, haaks op de muur staande en op klossen rustende houten korbelen. De zuidelijke langsgewel / hoofdgevel telt links één en rechts vier vensteropeningen onder rollaag en met een betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief. (Luiken ontbreken bij tweede venster van rechts.) Hiertussen een toegangsopening onder rollaag met verdeeld bovenlicht en voorzien van in vieren verdeelde tuindeur. In de noordelijke langsgewel een vijftal vergelijkbare vensters (luiken ontbreken bij het linker venster) en links en rechts hiervan een vergelijkbare

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

toegangsopening. Rechts van de aanbouw een bakstenen trap naar kelderniveau met bakstenen borstwering en deur naar kelder met door roeden in vieren verdeelde bovenhelft. De kopse westgevel bevat vier vensteropeningen onder rollaag en met achtruits valraam, waarvan de rechter met betonnen kalf en de overige hoger in gevel en kleiner; de linker is onderin dichtgezet. In kopse oostgevel drie vensteropeningen onder rollaag, waarvan middelste gewijzigd en voorzien van provisorische aanbouw. Voorts een toegangsopening onder rollaag met plaatstalen deur en op zolderverdiepingniveau een half rond venster met verticaal in drieën verdeeld raam. Mastgoten. Het interieur is deels gemoderniseerd. Betonnen zolderverdiepingvloer; met Eterniet beschoten kap op basis van spanten en sporen.

Waardering

MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (accuwerkplaats), van algemeen belang als zeldzaam en goed herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op lokale vormen geïnspireerde traditionalistische en van zeldzame decoratieve elementen voorziene bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529728

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/108

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw 12 ligt vrijstaand aan de oostzijde van de oostelijke noord-zuid gerichte laan op Vrijland-Noord, ten zuiden van nummer 20. De daknok strekt zich uit van oost naar west en staat haaks op de weg. Gebouw 12 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen militair gebouw met technische functie (magazijn) en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur in lineair verband geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags, relatief breed, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd bakstenen MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (magazijn) op een overwegend rechthoekige plattegrond en gedekt door een met gemengde gegolfde opnieuw verbeterde holle (Hollandse) pannen belegd en aan beide kopsen zijden afgewolfd zadeldak, met in het dakvlak van beide langsschilden langgerekte, in metaal en glas uitgevoerde dakraamstroken. Aan het oostelijk einde van beide langshevels een onder verlengd dakschild gebrachte aanbouw, niet symmetrisch uitgevoerd. In de zuidelijke langshevel / hoofdgevel een viertal grote gevelopeningen, gescheiden door drie tot de dakvoet opgaande muurdammen, waarin moderne verticaal openende roldeuren; rechts hiervan een venster onder rollaag, waarin een door roeden in achten verdeeld valraam en een toegangsopening onder hanenkam, met in vieren verdeeld bovenlicht en deur met hoog raam. Rechts hiervan de aanbouw, waarin in linker zijgevel een toegangsopening onder rollaag en een deur met hoog raam. De noordelijke langshevel bevat een achttal vensteropeningen onder rollaag en met door roeden in achten verdeelde valramen. Links hiervan een toegangsopening onder hanenkam met in vieren verdeeld bovenlicht en houten deur; bouwsporen rond deur. Links de aanbouw, waarin bouwsporen en twee relatief recente toegangsopeningen; de linker met een enkele, de rechter met dubbele

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

houten deuren, waarin een hoog glas; in lessenaarsdak een zinken ventilatiekanaal. De asymmetrische oostelijke kopgevel bevat vijf vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, de linker twee beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief; rechts hiervan tegen de gevel een kleine bakstenen aanbouw onder een lessenaarsdak in golfplaat, voorzien van toegangsopening met dubbele deuren in ijzeren hekwerk. Op zolderverdiepingniveau vier vensteropeningen met in achten verdeelde valramen. Gevel rechter aanbouw op hoek met zuidgevel kennelijk nieuw opgemetseld. In symmetrische westelijke kopgevel links en rechts een vensteropening onder rollaag en met door roeden in achten verdeelde valramen en centraal een, blijkens bouwsporen, verkleinde toegangsopening, met dubbele naar buiten openende deuren. Mastgoten en wit geschilderde windveren. Het interieur deels gemoderniseerd. Er zijn voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen, zoals binnenramen en geschilderde lambrisering.

Waardering

MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (magazijn), van algemeen belang als relatief gaaf onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op locale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529729

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/116

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 13 ligt aan de zuidzijde van de zuidelijke oost-west lopende weg op Vrijland-Noord, vrijstaand tegen een beboste achtergrond en ten noordoosten van gebouw 14. De noklijn is oost-west gericht en loopt evenwijdig met de weg. Gebouw 13 werd in 1941 gebouwd als 'Sonderbau', met als functie parachutevouwerij, en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags, relatief groot, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd en ten dele onderkelderd bakstenen MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (parachutepakkerij) op een overwegend rechthoekige plattegrond en gedekt door een met gegolfde grauwe sneldekpannen belegd en aan beide kopse zijden afgewolfd zadeldak, waarin vensterstroken van langgerekte dakkapellen en westelijk in de daknok een ventilatietoren onder zadeldakje. Links aan de zuidelijke langsgevel een onder verlengd dakschild gebrachte aanbouw. In de noordelijke langsgevel / hoofdgevel zeven vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief. In zuidelijke langsgevel rechts vijf vergelijkbare vensteropeningen en in de aanbouw rechts drie kleine getoogde vensters en links hiervan een getoogde toegangsopening met groene lattendeur. Rechts van aanbouw een bakstenen trap naar kelderniveau met bakstenen borstwering en deur naar kelder met door roeden in vieren verdeelde bovenhelft. De kopse westgevel bevat twee vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief, en op zolderverdiepingniveau twee vensters. In kopse oostgevel drie vensteropeningen onder rollaag en met betonnen kalf, waarin boven achtruits valramen en onder dubbele houten naar binnen openende vierruits draairamen, beneden het kalf voorzien van plaatstalen luiken met groen en wit geschilderd lijstmotief, en op zolderverdiepingniveau rechts één venster en links een later tot stand gebrachte, via een latere ijzeren trap bereikbare toegang. Mastgoten en wit geschilderde windveren. Het interieur is in beperkte mate gemoderniseerd. Zowel op kelderniveau als op de begane grond voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen, zoals deuren, binnenramen en geschilderde lambrisering.

Waardering

MILITAIR GEBOUW MET TECHNISCHE FUNCTIE (parachutepakkerij), van algemeen belang als relatief gaaf onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op locale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529730

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/151

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw 14 ligt aan de zuidzijde van de zuidelijke oost-west lopende weg op Vrijland-Noord, vrijstaand tegen een beboste achtergrond en ten zuidwesten van gebouw 13. De noklijn van het hoofdvolume is noord-zuid gericht en staat haaks op de weg. Gebouw 14 werd in 1941 gebouwd als 'Regelbau', type ketelhuis met kolenopslag, en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden. Het ketelhuis functioneerde onder meer als verwarmingscentrale voor Vrijland-Noord en vervulde zo een pioniersrol in de wijkverwarming in Nederland. Het ketelhuis met kolenopslag bestaat uit twee duidelijk van elkaar te onderscheiden delen: een rechthoekig hoofdvolume en een zuidelijk hiervan gelegen, lagere en L-vormige aanbouw.

Omschrijving

Deels onderkelderd, met ca. 50 cm dik buitenmuurwerk uitgevoerd, merendeels bakstenen KETELHUIS MET KOLENOPSLAG op een samengestelde plattegrond, bestaande uit een hoofdzakelijk rechthoekig hoofdvolume en een op een L-vormige plattegrond opgetrokken aanbouw.

Het hoofdvolume wordt gedekt door een met overwegend grauwe gegolfde verbeterde holle (Hollandse) pannen belegd en aan weerszijden afgewolfd zadeldak met enig overstek en met in het oostelijk dakschild een bakstenen schoorsteen. Rechts aan de oostelijke langsgewel een aanbouw onder verlengd dakschild; uitgebouwd in de westelijke langsgewel een opmerkelijk zwaar uitgevoerde bakstenen schoorsteen met klimijzers en metalen dekplaat. Aan de zuidelijke kopgevel de L-vormige aanbouw met aan de

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

gevel aansluitend schilddak. De noordelijke kopgevel / hoofdgevel heeft links de aanbouw en centraal een getoogde toegangsopening onder hanenkam, waarin een groene lattendeur; links en rechts hiervan een getoogde vensteropening onder hanenkam, met dubbele in vieren verdeelde draairamen. Twee lichtkokers naar kelderniveau. Op zolderverdiepingniveau drie vierkante venstertjes met vierruits ramen. Relict van bovengrondse stroomvoorziening. De linker- of oostgevel is uitgevoerd met een houten vensterstrook, waarin geschakelde of door een tweetal smalle muurdammen gescheiden vensters, voorzien van ramen met vierruits roedenverdeling; in de aanbouw rechts drie kleine vensters met vierruits ramen en groene houten luikjes. Links naast de uitbouw een bakstenen trap met ijzeren leuning naar kelderniveau met links een toegang tot de functionele ruimte en rechtuit een vensteropening, waarin dubbele vierruits ramen, beide onder hanenkam. In de westelijke langsgevel rechts één en links twee getoogde vensters onder hanenkam, waarin dubbele vierruits draairamen, en hiertussen de zware bakstenen schoorsteen. Onder het rechter venster bouwsporen van een dichtgemetseld ventilatierooster. Centraal in de zuidelijke kopgevel een getoogde toegangsopening met bakstenen stoep en houten deur en links en rechts hiervan vergelijkbare vensteropeningen met houten luiken. Onder deze beide vensters lichtkokers naar kelderniveau, voorzien van rollaag. Op zolderverdiepingniveau drie kleine vierkante vensters met vierruits ramen en kleine houten luiken. In zuidelijke kopgevel bouwsporen van dichtgemetselde getoogde toegang; daarboven de aankapping van de aanbouw. Mastgoten en wit geschilderde windveren. Het interieur omvat onder meer een grote, vanuit kelderniveau oprijzende functionele ruimte met moderne verwarmingsketels.

De L-vormige aanbouw aan de zuidelijke kopgevel van het hoofdvolume is gebouwd als halfopen kolenopslag en wordt gedekt door een deels met rode en deels met grauwe verbeterde holle (Hollandse) pannen belegd, aan de zuidgevel aansluitend schilddak. De aanbouw bestaat uit een circa anderhalve meter hoge, van muurdammen en op de hoeken van steunberen voorziene borstwering, die wordt beëindigd door een rollaag en daar bovenop houten stijlen met korbelen als dragers van de kap. De ruimte tussen borstwering en dakvoet is ingevuld met gepotdekselde delen en enkele eenvoudige vensters. De toegang bevindt zich in de oostgevel en bestaat uit dubbele opgeklampte deuren. In het interieur enige halfhoge bakstenen wandjes en een onbeschoten pannendak, dat wordt gedragen door een sporen- en spantenconstructie.

Waardering

KETELHUIS MET KOLENOPSLAG, van algemeen belang als relatief gaaf en nog functionerend onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op locale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529731

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/158

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw 15 ligt vrijstaand ten noorden van gebouw 15a, in de noordwestelijke oksel van de T-kruising van de noordelijke oost-west gerichte laan en de toegangsweg tot Vrijland-Noord. De daknok is noord-zuid gericht en ligt evenwijdig aan de toegangsweg. Gebouw 15 is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen transformatorhuis / elektriciteitshuis en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaags bakstenen TRANSFORMATORHUIS / ELEKTRICITEITSHUIS op rechthoekige plattegrond en gedekt door een met grauwe gegolfde sneldekpannen belegd, aan beide zijden afgewolfd zadeldak. In de westelijke langsgevel / hoofdgevel drie toegangen met plaatstalen deuren onder rollaag; in de oostelijke links één plaatstalen deur en rechts twee ventilatieroosters. Kopse zuidgevel voorzien van drie vensters onder rollaag en met bakstenen lekdorpel, voorzien van horizontaal verdeelde stalen ramen; de noordgevel blind op een tweetal ventilatieroosters na. Mastgoten. Het pand is nog steeds in dezelfde functie in gebruik.

Waardering

TRANSFORMATORHUIS / ELEKTRICITEITSHUIS, van algemeen belang als goed herkenbaar en nog functionerend onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

meer kunnen blijken uit de op locale vormen geïnspireerde traditionalistische bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 529732

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/166

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw 15a ligt vrijstaand, ten zuiden van gebouw 15, in de noordwestelijke oksel van de T-kruising van de noordelijke oost-west gerichte laan en de toegangsweg tot Vrijland-Noord. Gebouw 15a is een in 1941 als 'Sonderbau' tot stand gekomen transformatorhuis / elektriciteitshuis en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijl complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden. Het gebouw verkeert in tamelijk verwaarloosde staat.

Omschrijving

Eenlaags, vlak gedekt, met betonnen overstek uitgevoerd en van een door een tentkapje afgedekte schoorsteen voorzien bakstenen TRANSFORMATORHUIS / ELEKTRICITEITSHUIS op vrijwel rechthoekige plattegrond. Rondom rollaag als einde van plint. In de westelijke langsgewel / hoofdgevel links een toegang met plaatstalen deur onder rollaag en rechts een venster met bakstenen lekdorpel, voorzien van thans afgesloten in vieren verdeeld ijzeren raam. Oud schakelmateriaal en verlichting bij toegang. De oostelijke gevel vergelijkbaar. Noord- en zuidgevel blind uitgevoerd. Interieur bevat resten van elektrische installatie; wit gepleisterde muren en plafond.

Waardering

TRANSFORMATORHUIS / ELEKTRICITEITSHUIS, van algemeen belang als herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

blijken uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette, sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

Monumentnummer*: 529733

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/171

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw 18 ligt tussen de gebouwen 2 en 4, met de daknok noord-zuid gericht en vrijwel geheel vrijstaand op Vrijland-Noord; via een aanbouw / tussenlid bestaat er aan de zuidkant een verbinding met hangar II A. Gebouw 18 is een rond 1945 tot stand gekomen groepsonderkomen, dat op macroniveau onderdeel is van een grote militaire vliegveldstructuur uit de periode 1940-1945. Het is op mesoniveau onderdeel van een complex van in rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en maakt op microniveau deel uit van een aantal in het bestaande kavelpatroon ingepaste militaire gebouwen. Het gebouw is vermoedelijk in twee fasen tot stand gekomen of anders in een latere fase gewijzigd.

Omschrijving

Tweelaagse, in voor de bouwtijd typerend vormgegeven bakstenen LEGERINGSBARAK op langgerekte, overwegend rechthoekige plattegrond en gedekt door een met grauwe gegolfde betonnen pannen belegd, onderin uitgezwenkt schilddak met enig overstek op klossen, met in het zuidelijk deel van de daknok een bakstenen schoorsteen en in het westelijk dakschild een relatief modern tuimelraam. De vijftien venstertraveeën brede, niet geheel symmetrische oostelijke langsevel / hoofdgevel bevat tussen de achtste en elfde venstertravee een tamelijk brede, enigszins terugliggende toegangsopening binnen een kunststenen omlijsting, waarin later ingebrachte deels glazen dubbele deuren. Links en rechts hiervan respectievelijk zes en vijf en op de eerste verdieping dertien vensteropeningen onder hanenkam en met houten kruiskoziijnen; de vensters zijn later voorzien van tweede kozijnen, waardoor een dubbele glaslaag is ontstaan. Geheel links in de gevel op begane grond en verdieping elk twee getoogde vensters onder getoogde bakstenen wenkbrauw en voorzien van een houten kalf, met boven en onder in drieën verdeelde getoogde houten ramen. De vergelijkbare en van oorsprong vrijwel spiegelbeeldig uitgevoerde westelijke langsevel bevat op de begane grond tussen het vierde en

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

vijfde venster een dichtgemetselde toegangsopening, en links en rechts later topgevoegde ijzeren trappen die leiden naar later op de plaats van vensters ingebrachte toegangen. De noordelijke kopgevel heeft op beide niveaus vier vensteropeningen onder hanenkam en voorzien van houten kruiskozijnen; de vensters zijn later voorzien van tweede kozijnen, waardoor een dubbele glaslaag is ontstaan; op de begane grond is de tweede vensteropening van rechts later gewijzigd in een toegangsopening. De zuidelijke kopgevel bevat rechts op de begane grond en op de verdieping een getoogd venster onder getoogde bakstenen wenkbrauw, beide voorzien van houten kalf, met boven en onder in drieën verdeelde getoogde houten ramen. Tussen beide vensters een relatief recent aangebrachte (deels) metalen luifel aan in de gevel bevestigde trekstangen. Links hiervan de aanbouw / het tussenlid naar de hangar. De oostgevel / langsgewel van de aanbouw bevat rechts een toegangsopening onder rechte rollaag, waarin relatief moderne dubbele houten deuren, en links twee getoogde vensters onder getoogde bakstenen wenkbrauw, met getoogde in vieren verdeelde houten ramen. De westgevel bevat links vermoedelijk twee gevelopeningen. Zinken bakgoten op wit geschilderd, houten overstek op klossen; aanbouw mastgoten.

Het interieur is belangrijk gemoderniseerd. Het trappenhuis vertoont kenmerken die typerend zijn voor de bouwtijd, zoals bewerkte houten balken, smeedijzeren hekwerk en decoratief metselwerk. De door sporen en metselwerk gedragen kap is beschoten met Eternietplaten. Het metselwerk staat haaks op de daknok en bestaat uit een aantal tot de nok reikende muren die worden doorbroken door met drievoudige kopse rollaag uitgevoerde bogen; haaks op het metselwerk zijn schoren aangebracht die gordingen ondersteunen. Op de zolder is tevens het relict van een steekkapje zichtbaar.

Waardering

Tweelaagse LEGERINGSBARAK, van algemeen belang als zeldzaam en herkenbaar, en van kort na de Tweede Wereldoorlog stammend onderdeel van een in de oorlog door de Duitsers als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, bouwhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op traditionalistische en van enige relatief zeldzame decoratieve elementen voorziene bouwtrant, uit de toegepaste kapconstructie, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de zoveel mogelijk aan de in de Duitse tijd kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrisch bepaalde ligging, en uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de eraan ten grondslag liggende ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Legeringsgebouw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529734

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/130

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 19 ligt vrijstaand tussen de gebouwen 4 en 20, met de daknok van het hoofdvolume noord-zuid gericht en evenwijdig met de oostelijke noord-zuid lopende weg op Vrijland-Noord. Gebouw 19 is een rond 1945 tot stand gekomen militair gebouw dat op macroniveau onderdeel is van een grote militaire vliegveldstructuur uit de periode 1940-1945. Het is op mesoniveau onderdeel van een complex van in rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en maakt op microniveau deel uit van een aantal in het bestaande kavelpatroon ingepaste militaire gebouwen.

Omschrijving

Eenlaags en ten dele tweelaags, in voor de bouwtijd typerend vormgegeven, bakstenen MILITAIR GEBOUW op L-vormige plattegrond en gedekt door een met grauwe gegolfde verbeterde holle (Hollandse) pannen belegd schilddak. Het gebouw bestaat uit twee duidelijk van elkaar te onderscheiden bouwdelen, namelijk een relatief hoog hoofdvolume en haaks hierop aan de noordoostzijde een lager nevenvolume. De westelijke langshevel / hoofdgevel van het hoofdvolume telt een zevental grote rechthoekige vensteropeningen onder hanenkam, met boven in drieën verdeelde houten valramen en onder zesruits ramen, en links hiervan een getoogde toegangsoening onder hanenkam, waarin een visgraatvormig beplankte houten deur en daarboven een rond venster binnen rollaag met door haakse roeden in zessen verdeeld raam. In oostelijke langshevel zes vergelijkbare grote rechthoekige vensters en rechts hiervan het kleinere bouwvolume. Rechts naast dit bouwvolume op verdiepingsniveau een rechthoekige vensteropening onder hanenkam, waarin dubbel tweeruits draairaam. De symmetrisch uitgevoerde zuidelijke kopgevel heeft een grote toegangsoening onder hanenkam, waarin relatief moderne van boven naar beneden sluitende roldeuren en links en rechts hiervan een met die in de hoofdgevel vergelijkbaar venster. Op zolderverdiepingniveau een door de gootlijst stekende houten dakkapel onder aangekapt

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

zadeldakje, waarin naar binnen opende dubbele houten deuren en een H-profiel hijsbalk. De noordelijke kopgevel heeft op de begane grond twee rechthoekige vensteropeningen onder hanenkam, waarin dubbele tweeruits draairamen en links en rechts hiervan respectievelijk twee en drie kleine venstertjes met valraampjes. Op verdiepingsniveau asymmetrisch een viertal rechthoekige vensteropeningen onder hanenkam, waarin dubbele tweeruits draairamen. Rondom op onderdorpelniveau een rollaag, en een boogfries op en tussen uitkragende baksteen. Zinken bakgoten op wit geschilderd en iets geprofileerd houten overstek op klossen. Het interieur is nauwelijks gemoderniseerd en bevat verscheidene voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen, voorzieningen en details, waaronder deuren, deurposten, binnenramen, geschilderde lambrising en geel met zwart tegelwerk. Vloer en plafond (= zoldervloer op twee niveaus) uitgevoerd in gewapend beton. Het mogelijk uit de bouwtijd daterende, met houten delen beschoten dak wordt gedragen door een eveneens houten spantconstructie.

Het nevenvolume wordt gedekt door een rechts op de oostelijke langsgevel van het hoofdvolume aansluitend schilddak, dat aan beide langszijden wordt doorbroken door een kleine houten dakkapel met vensters, waarin door roeden in vieren verdeelde raampjes, en onder een aangekapt zadeldakje. Het nevenvolume bevat in de noordelijke - en vermoedelijk ook in de zuidelijke - langsgevel een viertal rechthoekige vensteropeningen onder hanenkam, waarin dubbele tweeruits draairamen. De oostelijke kopgevel heeft links een toegangsopening onder hanenkam, waarin een in visgraatmotief beplankte deur, en rechts een met die in de andere gevels vergelijkbaar venster. Wit geschilderde bakgoten op enig overstek op klossen. Het interieur omvat een vrijwel lege rechthoekige ruimte.

Waardering

Overwegend eenlaags MILITAIR GEBOUW, van algemeen belang als zeldzaam en relatief gaaf, van kort na de Tweede Wereldoorlog stammend onderdeel van een in de oorlog door de Duitsers als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, bouwhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op traditionalistische en van enige relatief zeldzame decoratieve elementen voorziene bouwtrant, uit de toegepaste dakconstructie, uit de vele voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de zoveel mogelijk aan de in de Duitse tijd kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrisch bepaalde ligging, en uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de eraan ten grondslag liggende ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Legeringsgebouw

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529735

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/134

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 20 ligt vrijstaand en enigszins achteraf aan een beklinterd terrein, tussen de gebouwen 12 en 19, met de daknok noord-zuid gericht en parallel met de oostelijke noord-zuid lopende weg op Vrijland-Noord. Gebouw 20 is een rond 1945 tot stand gekomen militair gebouw dat op macroniveau onderdeel is van een grote militaire vliegveldstructuur uit de periode 1940-1945. Het is op mesoniveau onderdeel van een complex van in rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en maakt op microniveau deel uit van een aantal in het bestaande kavelpatroon ingepaste militaire gebouwen. Gebouw 20 heeft onder meer een functie gekend als kledingmagazijn en als sportruimte.

Omschrijving

Overwegend eenlaags, in voor de bouwtijd typerend vormgegeven bakstenen MILITAIR GEBOUW op langgerekte plattegrond en gedekt door een met grauwe gegolfde betonnen pannen belegd schilddak. De plattegrond en de opstand worden gevormd door een noordelijke, één - relatief hoge - bouwlaag tellende rechthoekige massa en een korter zuidelijk deel, aan beide langszijden ongeveer een meter inspringend, dat in de kopse zuidgevel twee bouwlagen / vensterlagen telt, maar dat onder hetzelfde schilddak is gebracht - zij het uiteraard met hogere dakvoet. De westelijke langsegevel / hoofdgevel bevat links een achttal venstertraveeën met lisenen en spaarvelden, met in de linker een getoogde vensteropening onder hanenkam en getoogde bakstenen wenkbrauw, met getoogd in vieren verdeeld houten raam. De overige zeven traveeën voorzien van grote rechthoekige vensteropeningen onder hanenkam met boven in drieën verdeelde houten valramen en onder zesruits ramen. Het terugliggende rechter geveldeel bevat links een getoogde toegangsopening onder hanenkam en getoogde bakstenen wenkbrauw, met verdeeld bovenlicht en een moderne deur, en rechts hiervan een getoogde vensteropening onder hanenkam en getoogde bakstenen wenkbrauw, met getoogd houten verdeeld valraam

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

boven, en verdeeld raam onder. De oostelijke langsegevel is spiegelbeeldig vrijwel identiek; in het terugliggende linker geveldeel twee vensteropeningen. De noordelijke kopgevel heeft centraal een door twee lisenen met (vermoedelijk betonnen) kroonlijst en een - blijkens de afwijkende baksteen - later ingemetseld spaarveld, omlijste toegangsopening, waarin dubbele naar buiten openslaande en relatief moderne, elk met drie glaspanelen uitgevoerde deuren. De zuidelijke kopgevel heeft op de begane grond een getoogde toegangsopening onder hanenkam en getoogde bakstenen wenkbrauw, met verdeeld bovenlicht en een houten deur, en links hiervan een getoogde vensteropening onder hanenkam en getoogde bakstenen wenkbrauw, met getoogd houten verdeeld valraam boven, en verdeeld raam onder. Op meerdere plaatsen - maar vooral rechts van de toegangsopening - bouwsporen. Op verdiepingsniveau drie, door een viertal lisenen omlijste getoogde vensteropeningen met naar buiten openende getoogde draairamen, en daaronder een kort en ondiep, door klossen gedragen afdakje. Rondom op onderdorpelniveau een rollaag, en een boogfries op en tussen uitkragende baksteen als gevelbeëindiging van de noordelijkste langstravee, de noordelijke kopgevel en van het totale, iets van de rooilijn terugliggende zuidelijke deel van het gebouw. Zinken bakgoten op wit geschilderd, houten overstek op klossen. Het interieur is enigszins gemoderniseerd. Vloer uitgevoerd in beton.

Waardering

Overwegend eenlaags MILITAIR GEBOUW, van algemeen belang als zeldzaam en herkenbaar, en van kort na de Tweede Wereldoorlog stammend onderdeel van een in de oorlog door de Duitsers als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: architectuurhistorische, stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de op traditionalistische en van enige relatief zeldzame decoratieve elementen voorziene bouwtrant, uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de zoveel mogelijk aan de in de Duitse tijd kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrisch bepaalde ligging, en uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de eraan ten grondslag liggende ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Militair verblijfsgebouw

Functie

Legeringsgebouw

Monumentnummer*: 529736

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/143

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

*Omschrijving***

Inleiding

Gebouw 21 ligt vrijstaand aan de uiterste oostzijde van het terrein van Vrijland-Noord, aan de noordzijde van het niet verharde verlengde van de zuidelijke oost-west lopende weg, dicht nabij de Hoenderloseweg. Gebouw 21 is een gewapend betonnen verbindingsbunker, die mogelijk ook werd gebouwd voor 'Nahverteidiging', dat wil zeggen voor verdediging op korte afstand. De ligging sluit geheel aan bij het op Vrijland-Noord bestaande schaakbordpatroon van lanen en terreinen. Gebouw 21 kwam in 1941 tot stand en is op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de periode 1940-1945, op mesoniveau van een ijz complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en het is op microniveau een relatief solitaire bouwmassa. De bunker is thans vrijwel integraal bekleed met profielmetalen delen en slechts gevelopeningen zijn zichtbaar; hij functioneert onder meer als vleermuizenonderkomen.

Omschrijving

Omstreeks viereenhalf meter hoge gewapend betonnen BUNKER, vermoedelijk een verbindingsbunker en mogelijk bunker voor nabijverdediging, die is gebouwd op een vrijwel vierkante plattegrond en wordt gedekt door een bijna vlak monolithisch gewapend betonnen dak. In de noordelijke gevel links een toegangsopening, waarin een iets verdiept gelegen moderne deur. De westelijke gevel bevat een tweetal naast elkaar gelegen grote schietgaten die door versnijdingen in de muurdikte zijn uitgespaard; beide zijn later voorzien van traliewerk en dubbele houten ramen met vierruitsverdeling; het linkerraam van het rechter schietgat overigens thans voorzien van een luchtkoker. De zuidelijke gevel bevat één vergelijkbaar schietgat, dat behalve met traliewerk ook is afgesloten door middel van een rooster, waardoorheen een rechthoekige pijp met neerwaarts gekromd uiteinde. De oostelijke gevel bevat rechts een iets risalerend deel, maar is blind uitgevoerd.

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Waardering

BUNKER, van algemeen belang als herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur, en uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie

---

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

Monumentnummer*: 529737

Status	rijksmonument
Inschrijving register*	12 juli 2010
Kadaster deel/nr	82938/147

<i>Woonplaats*</i>	<i>Gemeente*</i>	<i>Provincie*</i>
Arnhem	Arnhem	Gelderland

<i>Locatiennaam</i>	<i>Locatieomschrijving</i>
Arnhem	Deelen/Vrijland-Noord

<i>Kadastrale gemeente*</i>	<i>Sectie*</i>	<i>Kadastraal object*</i>	<i>Appartement aanduiding</i>	<i>Grondperceel</i>
Arnhem	A			1294

Omschrijving**

Inleiding

Gebouw P4 ligt vrijstaand tussen de gebouwen 12 en 20, aan de oostzijde van de oostelijke noord-zuid gerichte laan op Vrijland-Noord. De daknok is oost-west gericht. Gebouw P4 is een in 1940-1941 tot stand gekomen schuur en op macroniveau onderdeel van een grote militaire vliegveldstructuur uit de jaren 1940-1945, op mesoniveau van een ijz complex van in een rechthoekig-geometrische structuur geplaatste gebouwen, en hierin op microniveau van enige relatief solitair en in directe aansluiting op die ruimtelijke structuur geplaatste panden.

Omschrijving

Eenlaagse bakstenen SCHUUR op een rechthoekige plattegrond, onder een thans met bitumineus materiaal belegd zadeldak tussen puntgevels, met kort overstek en midden op het dak een groot onder zadeldak gelegen ventilatie- of ontluhtingskanaal. In de noordelijke langsgevel / hoofdgevel centraal een toegangsopening onder rollaag, waarin opgeklampte deur met op de punt geplaatst vierkant raampje met blauw glas; links en rechts hiervan symmetrisch twee vensteropeningen onder rollaag, waarin verdeelde ramen met blauw glas. Zuidelijke langsgevel met links een dichtgemetselde toegangsopening. Kopse gevels blind. Het interieur bestaat uit een ongedeelde ruimte, waarvan het dak wordt gedragen door spanten; beschoten kap; gecementeerde vloer; lichtblauw en wit gesausde wanden.

Waardering

SCHUUR, van algemeen belang als goed herkenbaar onderdeel van een uit de Tweede Wereldoorlog stammend en door de Duitse bezetter als onderdeel van een groot militair vliegveld opgezet legerkamp, vanwege: stedenbouwkundige, krijgs- en cultuurhistorische

* Dit gegeven is onderdeel van het rijksmonumentenregister

** Dit is een registergegeven voor zover noodzakelijk voor de identificatie van het rijksmonument

en complex- en ensemblewaarden, die onder meer kunnen blijken uit de voor de bouwtijd kenmerkende onderdelen en details, uit de kunstmatig opgezette en sterk bij de vooraf bestaande ruimtelijke inrichting aansluitende geometrische nederzettingsstructuur en de hierbinnen tot in detaillering doorgevoerde camouflage, uit de samenhang van en met het totale militaire vliegveldconcept en de ruimtelijke hoofdlijnen en onderdelen van het kampement, en uit de onderlinge verwantschap van de hierbij toegepaste vormen.

Hoofdcategorie

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Subcategorie

Bijgebouwen

Functie